

A „STATISZTIKAI ÉRTEŚITŐ“-BŐL

A vállalati ellenőrzés feladata és módszere

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának határozata, mely a Központi Statisztikai Hivatal feladatáról, szervezetéről és a statisztikai munka rendezéséről szól és új irányít szab eddigi munkánknak, a döntő feladatok közé emeli a statisztikai munka és beszámolási rendszer ellenőrzését.

Miért ilyen döntő fontosságú az ellenőrzés kérdése és ezen belül az adatszolgáltató vállalatok, üzemek ellenőrzése? A kérdésre az előbb említett minisztertanácsi határozat is megadja a választ, midőn a Központi Statisztikai Hivatal legelső és legfontosabb feladatául a következőket tűzi ki: „a legfelsőbb vezetés tájékoztatása a népgazdasági tervek teljesítéséről, a gazdasági, szociális és kulturális színvonal fontosabb mutatószámainak alakulásáról“. Nyilvánvaló, hogy ez a megtisztelő szerep egyúttal komoly feladatot is jelent; azt, hogy a legfelső vezetést a valóságnak megfelelő helyzetről minden elfogultságtól, torzítástól és befolyástól mentes statisztikai adatokkal kell és szabad csak tájékoztatni. Ezt szolgálja elsősorban az adatszolgáltatás párhuzamossága, az adatok egyeztetése megyei és országos szinten, az egységes statisztikai rendszer és ezen belül a Központi Statisztikai Hivatal irányító, vezető szerepe.

Mindez azonban nem elegendő akkor, ha nem gondoskodunk arról, hogy az üzemek és vállalatok a valóságnak megfelelő adatokat szolgáltatassanak, ha a beszámolási rendszer elsődleges forrásainak megadjuk a lehetőséget, hogy a vállalatról olyan képet adjanak, mely szépítgeti az eredményeit, elkendőzi hibáit. Az ilyen adatokra felépülő tájékoztatás nyilván nem adna helyes képet a felsőbb vezetés számára, de a trósztoknek, minisztériumoknak ilyen adatokra felépülő statisztikája sem nyúj-

tana lehetőséget helyes operatív intézkedések megtételére.

Ezzel kapcsolatban felvetődhet az a kérdés, hogy az eddig hozott törvények és rendeletek, vagy éppen a minisztertanácsi határozat alapján hozandó törvényerejű rendelet, mely a statisztikai fegyelem megsértőivel szemben szigorú megtorló intézkedéseket tesz lehetővé, nem biztosítják-e már magukban a vállalatok és üzemek helyes, pontos határidőre történő adatszolgáltatását? Erre határozott nemmel felelnek eddigi tapasztalataink.

Már eddigi munkánk tapasztalatai alapján is meggyőződhetünk arról, hogy a statisztikai adatok megbízhatóságát igen sok körülmény befolyásolja. Kezdetben nagy szerepet játszott az egységes számítvelti rendszer hiánya, az új alapítású vállalatok tapasztalatlansága, megfelelő statisztikai szakkaderek hiánya, vagy azok váltakozása, a rendeletek, utasítások félre magyarázása, hanyagság, felületesség. Mind nagyobb befolyást gyakorolnak a vállalatokra a tervteljesítéssel — vagy nem teljesítéssel — kapcsolatos érdekek, az ehhez fűződő követelmények, félelem a hibák, a valóság feltáráásától, félelem a jogos kritikától, vagy esetleg büntetéstől.

A valóságtól eltérő adatok szolgáltatásának lehetősége különösen fennáll népi demokráciánk jelenlegi szakaszában, a kiéleződött osztályharc és nemzetközi helyzet mellett. A statisztikai adatok megbízhatóságát ilyen körülmények között nem elég csak rendeletekre és jogszabályokra bízni, ez elsősorban harc kérdése, mely a tökéls maradványok ellen az új szocialista erkölcs kialakításáért folyik. Ebben a harcban pedig alkalmaznunk kell az ellenőrzésnek éles és hatékony fegyverét.

A Központi Statisztikai Hivatal munkájának — ide értve a megyei statisztikai

szervek munkáját is — a múltban egyik leggyengébb pontja volt a vállalatok, üzemek rendszeres ellenőrzése. Ez egyrészt abból adódott hogy egyre fejlődő nép-gazdaságunk fokozott feladatok elé állította a statisztikai szerveket, az új feladatok, az átszervezések, a megyei szervezetek a tanácsba való bevonása, majd a független statisztikai hálózat kiépítése mellett sok esetben meg kellett elégednünk az adatok számszerű és logikai ellenőrzésével és így vállalati ellenőrzéseink csak ötletszerűek, szervezetenek, sok esetben felületesek voltak. Az adatok begyűjtése, feldolgozása és az adatszolgáltatás mellett elhanyagoltuk az egyik döntő kérdést, amelyről pedig, amint láthattuk, döntően függ munkánk minősége.

Ehhez azonban nagyon hozzájárult az is, hogy az ellenőrzés kérdéseiben még nem alakult ki olyan egységes rendszer, illetve módszer, mely lerakta volna az ellenőrzés elvi alapjait, melyen a kezdő megyei statisztikai előadók elindulhattak volna. De a tapasztalat alapján megállapítható, hogy igen gyakran kritika illethette a KSH kiküldött központi előadóinak ellenőrzési munkáját is, ami azonban szintén az előbb mondottakkal magyarázható.

Szükségesnek látjuk tehát, hogy a vállalati ellenőrzés kérdésével foglalkozzunk és a vita elindítása, az ellenőrzések rendszerének és módszerének kialakítása érdekében válaszoljunk azokat a szempontokat, amelyek az eddigi tapasztalat során már kialakultak vagy amelyeket éppen a felmerült hiányosságoknál fogva a jövőben követni akarunk.

Mielőtt még az üzemi ellenőrzés kérdésével foglalkoznánk, néhány szóval beszélünk kell a szocialista ellenőrzés feladatáról és módszeréről, mely alapvetően meghatározza az ellenőrzés során követendő eljárásunkat.

A szocialista ellenőrzés módszereit *Sztálin életárs* a következőkben foglalta össze:

„Inspekciónknak nem szabad idegennek tekintenie a felülvizsgált intézményeket, hanem úgy kell tekintenie azokat, mint saját intézményeit, amelyek sorsát szíven viseli, illetve tanítani és tökéletesíteni kell. Nem az a fontos, hogy egyes bűnösöket fülöncsípünk, hanem elsősorban az, hogy tanulmányozzuk a felülvizsgálandó intézményeket, tanulmányozzuk őket gondosan és komolyan, tanulmányozzuk fogya-

tékosságaikat és érdemeiket s lankadatlanul tökéletesítsük intézményeinket. A legnagyobb hiba volna és semmiesetre sem lenne kívánatos, ha az inspekción rendőri módszerekre szorítkoznánk, ha kötekednék azokkal az intézményekkel, amelyeket felülvizsgál, ha a kákan is csomót keresne és a jelenségek felszínére fordítva minden figyelmét, mellőzné a fő hibákat.”¹

A szocialista ellenőrzés tehát akkor teljesíti helyesen feladatát, ha tanítja és segíti az embereket az ügyek intézésében, a fogyatékoságok megszüntetésére való törekvésükben, ha fokozza felelősségérzetüket, ha nemcsak a hibák felismerésére, hanem azoknak megelőzésére is törekszik. Az ellenőrzés nem elégedhet meg a visszaélések, szabálytalanságok és az ezekben hibásnak mutató személyek kiderítésével, hanem feladatkorához tartozik az is, hogy felfedje a rossz munka okait és rávilágítson a kiküszöbölésükhöz vezető rendszabályokra. *A szocialista ellenőrzés ezenkívül vizsgálja az elért jó eredményeket, jó munkamódszereket is és azok kiemelésével újabb sikerek elérésére buzdít és példát mutat más vállalatok felé.*

Ellenőrzéseink során ezeket az általános szempontokat feltétlenül szem előtt kell tartani, hogy a szocializmus építése érdekében jó munkát végezhesünk, hogy ellenőrzésünkkel építsünk, ne romboljunk.

Vizsgáljuk meg ezután, hogy az ellenőrzést végző statisztikus milyen követelményeknek kell, hogy megfeleljen.

Első fő követelmény, hogy az ellenőrzést végző személy tisztában legyen népi demokráciánk politikai és gazdasági célkitűzéseivel, a marxi-lenini elmélet alapelemeivel. E nélkül nem láthatjuk meg a döntő szempontokat, de nem végezhetünk statisztikai munkát sem. Például a helyi ipart vizsgálva nem tudunk jó munkát végezni, ha nem ismerjük a helyi ipar feladatával kapcsolatos gazdaságpolitikai kérdéseket.

Az ellenőrzést végző személynek elfoglaltlannak, minden befolyástól mentesnek kell lennie, alkalmasnak arra, hogy munkája során egyedül népi demokráciánk érdekeit tartsa szem előtt.

Nélkülözhetelen követelmény, hogy az, aki egy vállalatnál statisztikai munkát ellenőriz, az általános statisztikai ismere-

¹ Sztálin Művei, 4. kötet, Szikra, Budapest, 1950, 388. old.

teken kívül feltétlenül ismerje a szakmai kérdőíveket és utasításokat is. Nem egyszer még központi elődóknál is előfordult, hogy részletkérdésekkel nem voltak tisztában, nem ismerték elég részletesen a kérdőíveket és a hozzátartozó utasítást. Enélkül fellépésük sem lehet elég biztos és határozott az ellenőrzendő vállalatnál.

A statisztikai szakismereteken kívül ismernie kell az ellenőrzést végző személynek a számvitel azon ágait, amelyekkel az adatszolgáltatás összefüggésben van. Aki például nincs tisztában a bérelszámolás rendszerével és nem tudja, hogy a könyvelésben hol, melyik számlakeretben találja meg a kifizetett béreket, az nehezen tudja ellenőrizni, hogy a kérdőíven feltüntetett beralap megegyezik-e a ténylegesen kifizetett bérekkel.

Az ellenőrzéshez és a vállalat munkájának helyes értékeléséhez feltétlenül szükséges még, hogy ismerjük annak az ipari vagy kereskedelmi vállalatnak munkáját, melynél az ellenőrzést végezzük. Enélkül mechanikusan felülvizsgálhatjuk ugyan az összes okmányokat, de nem kapunk képet a gazdasági tevékenység egész irányáról, nem vesszük észre azokat a visszaéléseket, amelyek nem okmányszerűen mutatkoznak. Másként kell pl. vizsgálnunk az árukészlet forgási sebességét az élelmiszer-kereskedelemben, mint a textilkereskedelemben és más módszerrel kell a termelés és termelékenység kérdését vizsgálni a téglagyártásban, mint a vasiparban.

Magát az ellenőrzést három útmre lehet bontani:

1. az ellenőrzés előkészítése,
2. az ellenőrzés végrehajtása,
3. az ellenőrzés alapján teendő intézkedések.

Az ellenőrzés jó előkészítése fontos körülmény és igen megkönnyítheti, sikeressé teheti munkánkat.

Az előkészítő munka a következőkből áll:

Az ellenőrzendő vállalat által szolgáltatott kérdőívek, beszámolások felülvizsgálata az előző vizsgálat óta eltelt időszakról, a főbb hibák, a határidők, illetve késések kijegyzése, a kiértékelések áttanulmányozása. Ezzel elérjük, hogy a vizsgálatot megelőzően már egy átfogó képet kapunk a vállalatról és megkaphatjuk azokat a súlypontokat, amelyeket az ellenőrzésnél esetleg ki kell alakítanunk.

Ha szükséges, olvassuk, tanulmányozzuk át ellenőrzés előtt a vállalat adatszolgáltatásával kapcsolatos utasításokat, hogy minden részletkérdésre választ tudjunk adni.

Az ellenőrzés előtt érdeklődhetünk az érdekelt felügyeleti szerveknél (osztályoknál, tervosztálynál) nincsenek-e a vállalat működésével kapcsolatos különös észrevételeik, nem óhajtanak-e az ellenőrzés munkájába bekapcsolódni. A felügyeleti szervek statisztikusának bekapcsolása lehet oktatás jellegű, másrészt viszont emélyítheti, kiszélesítheti az ellenőrző munkát

Végül értesítsük előre a vállalatot az ellenőrzés időpontjáról, hogy az ellenőrzendő személy is úgy oszthassa be munkáját, hogy rendelkezésünkre tudjon állni. Ezzel sok felesleges bosszankodástól kímélhetjük meg magunkat. Indokolt esetben ettől persze el kell tekintenünk.

Magát az ellenőrzést a következő főbb szempontok szerint lehet levezetni:

1. A határidők betartásának ellenőrzése.
2. Az eddigi adatszolgáltatásban talált hibák és hiányosságok megbeszélése.
3. A statisztikai adatok valódiságának vizsgálata a bizonylatok alapján, munkalapok vezetésének ellenőrzése.
4. A statisztikai adatok egybevetése más jelentésekkel (mérlegbeszámolókkal, Nemzeti Bank felé benyújtott munkabérgénylési kimutatásokkal stb.).
5. A statisztikus kiértékelő munkájának a vizsgálata és kiegészítő szempontok gyűjtése az elemző, kiértékelő munkánkhoz.
6. Annak vizsgálata, milyen mértékben használja fel a vállalatvezetés munkájához a statisztikai adatokat, hogyan épült ki a vállalaton belüli statisztika rendszere.
7. Engedély nélküli statisztikai adatgyűjtések vizsgálata.
8. Milyen támogatást nyújtanak és milyen ellenőrzést gyakorolnak a felügyeleti (minisztériumi, tanácsi) szervek a vállalat statisztikai munkája felett.
9. Az ellenőrzésen tapasztaltaknak jegyzőkönyvbe, vizsgálati jelentésbe való foglalása.
10. Az ellenőrzés tapasztalatainak meg tárgyalása és értékelése a főkönyvelő, igazgató bevonásával.

Természetesen az ilyen általános ellenőrzéseken kívül lehetnek meghatározott célú ellenőrzések is, melyek csak bizonyos szempontokat ölelnek fel.

Az egyes ellenőrzési szempontokkal nem óhajtunk most részletesen foglalkozni, azonban meg kell ismételniünk azt, hogy a helyes és jó ellenőrzés feltétlenül megfelelő szakmai és politikai felkészültséget kíván az ellenőrző személy részéről.

Részletesebben akarunk azonban foglalkozni az ellenőrzési jegyzőkönyv készítésének kérdéseivel. Eddigi ellenőrzéseink ugyanis azt a nagy hiányosságot mutatták, hogy nyomtalanul elrepültek és az ellenőrzés során tapasztalt hiányosságok pótlását később nehéz volt számonkérni, a hiányosságról pedig a felügyeleti szervek sem szereztek tudomást.

Feltétlenül szükséges ezért az ellenőrzés tapasztalatainak írásban történő rögzítése. Ezzel kapcsolatosan meg kell állapítani, hogy megfelelő vizsgálati jelentést csak jó és alapos vizsgálat eredményeként lehet készíteni, de a legjobb vizsgálatot is értékelenné teszi a rosszul készített, határozatlan és homályos jelentés. Helyes módszer, ha a jegyzőkönyvet nem a vizsgálat után, hanem még annak befejezése előtt azonnal elkészítjük s így friss, tiszta és pontos képet tudunk adni az ellenőrzés eredményéről. *A jelentésben feltétlenül azt kell megírni, aminek helyességéről, valódiságáról meggyőződöttünk és ezekben a kérdésekben határozottan állást kell foglalnunk. A hibák mellett feltétlenül foglalkoznunk kell a jól végzett munkával is. Hibák felderítése esetén ne csak ennek lényét, hanem a felelős személyt is tisztázzuk, egyben tartalmazza a jegyzőkönyv a helyes eljárást tartalmazó javaslatot, vagy utasítást is. Csatoljuk a vizsgálati jegyzőkönyvek mellé minden esetben az engedélynélküli statisztikai adatszolgáltatásra vonatkozó utasítást, kérdőívet, vagy ezeknek hiteles másolatait is.*

A jelentés tartalmára és szerkezetére nézve nem lehet általános érvényű szabályt felállítani, de feltétlenül követelmény, hogy minden lényeges kérdést tartalmazzon, rövid és világos legyen, olyan, amilyent magunk is érdeklődéssel és szívesen olvassunk.

Végül az ellenőrzéshez szigorúan hozzátartozik annak harmadik szakasza: *az ellenőrzés tapasztalatai alapján teendő intézkedések.* Az eddigi gyakorlatban ez sajnos sok esetben elmaradt, ami az ellenőrzés értékéből igen sokat levon.

Feltétlenül szükséges, hogy a felügyeleti szerveket a tapasztalt hiányosságokról értesítsük, hogy az annak megszüntetését ellenőrizhesse. Súlyosabb szabálytalanság esetén meg kell tennünk a javaslatot a megfelelő büntetésre is. Ha a vállalatok azt látják, hogy a tapasztalt hiányosságokat felelősségrevonás nem követi, csak alássuk vele a statisztikai figyelmet és további szabálytalanságoknak nyitunk utat.

Az ellenőrzés során tapasztaltakat a legközelebbi kiértékelésnél fel kell használnunk, de ugyanezekből a tapasztalatokból bő anyagot meríthetünk a vállalati statisztikusok legközelebbi értekezletére, a tanulmányok, szakkikkek, jelentések megírásához is.

A helyesen megszervezett és kialakított vállalati ellenőrzéseknek döntő jelentőségük van a statisztikai munka megjavítása és az adatok megbízhatóságáért folytatott harc területén. *Sztálin elvtárs mondta: „A végrehajtás jól megszervezett ellenőrzése — ez az a fényező, amely segítségünkre van abban, hogy apparátusunk munkájának állapotát bármikor megvilágíthassuk a bürokratákat és irodakukacokat napfényre hozzuk. Meggyőződéssel mondhatjuk, hogy balsikereink és fogyatékoságaink kilenc tizedrésze az végrehajtás helyesen megszervezett ellenőrzésének hiányában leli magyarázatát.”*²

Ez a megállapítás érvényes a mi területünkre is, a statisztikai munkák ellenőrzésére is. *Ha tehát kiszélesítjük, szervezettebbé, mélyebbé tesszük ellenőrző munkánkat, ez a statisztikai adatok megbízhatóságának emelkedését fogja maga után vonni. A pontosabb, megbízhatóbb statisztika pedig a helyes kiértékelések elkészítésével lehetővé teszi vezetőink megfelelő tájékoztatását, a valóság feltárását, ezzel pedig jelentősen hozzájárulhatunk a szocializmus építésének meggyorsításához.*

Ezen a téren döntő feladat vár elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal területi szerveire, a megyei kirendeltségek előadóira, akiknek feladatuk elsősorban a vállalati ellenőrzés lesz. Szakmai képzésünk emelésével, gyakorlati módszereink javításával erre a komoly feladatra mielőbb fel kell készülnünk.

² Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra, Budapest, 1949, 571. old.